

הגאון רבי יהודה מילר זצ"ל מבינגא

אב"ד דייץ ומדינת קעלן

בעמח"ס שו"ת רבי יהודה מילר

אימתי זמן המובחר לקדש הלבנה ומסתעף לשאר עניני קידוש לבנה

ראה קובץ עץ חיים חוברת י"ט (דף י"ג) מה שכתבנו בשבח ימי חיו. והגנו בזה בקוצר אמרים בקוי תולדותיו, רבינו הגאון רבי יהודה ב"ר יוסף מילר וצאצא לגזע משפחת אחיו של המהר"ל מפראג - הגאון רבי חיים ב"ר בצלאל (אב"ד ק"ק פרידבערג ומחבר ספר "החיים") נולד בשנת תכ"א. בצעירותו למד אצל הגאון רבי יעקב ריישער בעל "השבות יעקב", וכן אצל הגאון רבי גרשון אשכנזי אב"ד מיץ בעל "עבודת הגרשוני".

בשנת תס"ח עלה לכהן כאב"ד דייץ ועיירה סמוכה לעיר קעלן. אנשי קעלן התנגדו שהיהודים ישבו בעירם ולכן התיישבו בעיר דייץ הסמוכה, ולמסחרם נכנסו לעיר קעלן, ושלכן רבה של דייץ ה' בפועל גם רבה של קעלן.

ה' גדול מאוד בתורה ויראת ה', וכן רשום בפנקס חברה קדישא דשם שהי' יושב בתענית ארבעים שנה מדי יום ביזמו וכמה פעמים משבת לשבת (ראה בארוכה בחי' י"ט שם). זכה לאריכות ימים ונפטר בן צדי"ק בשנת תקי"א בבונא. הגאון רבי יהונתן אייבשיץ ז"ל הספיד אותו ונדפס בקונטרס מיוחד "קשות יהונתן".

רבים פנו אליו בשאלותיהם כמו הגאון המהרש"ך, והפני יהושע, בעל החכם צבי, והכנסת יחזקאל, השב יעקב, ועוד. ולכן הרבה מתשובותיו נדפסו בספרי חכמי דורו בשו"ת שלהם, כמו בשו"ת "השיר ר' אליעזר ושיח השדה" להג"ר אליעזר ליפשיץ אב"ד דק"ק אוסטראוויץ וק"ק נייאוויט, ושו"ת "כנסת יחזקאל" להג"ר יחזקאל קאצנעלנבויגן אב"ד אה"ו, ושו"ת "מאמר מרדכי" להג"ר מרדכי הלברשטאט אב"ד דיסלדורף, ושו"ת "נשאל לדוד" להג"ר דוד אופנהיים אב"ד פראג, ושו"ת "קרית חנה" להג"ר גרשון קובלניץ מדייני מיץ, ושו"ת "שב יעקב" להג"ר יעקב כ"ץ אב"ד פ"פ, ושו"ת "חכם צבי" לרבינו הג"ר צבי אשכנזי.

וכמו"כ זכה לחבר הרבה ספרים, ג' כרכי שו"ת, וכן דרשות וחידושים על התורה. חלק ג' מתשובותיו נדפס לאחרונה ע"י מכון ירושלים לפני זמן מה, אמנם ב' כרכים הראשונים עוד נמצאים בכתובים. גם בתוך חלק הג' [הנדפס] נמצא כמה תשובות שכתב במהדורא בתרא על מה שכתב בחלקיו הראשונים, אולם רוב רובם אינם כן.

מגשים אנו בזה תשובה אחת מתשובותיו מחלקיו הראשונים שעדיין לא בדפוס, אמנם הזכר ב' פעמים בתשובותיו הנדפסות וכדלקמן, בירורים בעניני קידוש לבנה והמסתעף, ויש בו הרבה מן החידוש.

התודה והברכה להרב חד"א טיפנעברון שליט"א, ר"מ ישיבת ליובאוויטש לונדון יצ"ו שטרח להעתיק התשובה מכת"י, ולהרב יחזקאל דוד בראדי שליט"א, שהגיה וערך התשובה כיד ה' הטובה עליו. יתברכו ממעון הברכות ברב ברכות ושובע שמחות.

שאלה א:

נשאלתי בענין קידוש הלבנה אימתי מן המוכתר, כי זה אומר דווקא אחר ז' ימים, בהגהת רמ"א בשם ר"י גיקמלייא בשערי אורה¹, וי"א אחר ג' ימים כדי שיאותנו לאורה וכדאי במס' סופרים², וי"א במוצאי שבת דוקא כשהוא מבושם ורמ"א א"ח סי' תכ"ז סעי' ב', וסי' תקנ"א סעי' ח', וסי' תר"ב, ומקורו במס' סופרים פ"ט ה"י, ומאחר שהוא מצוה גדולה דנמשלה כהקבלת פני שכינה, ולא נחא למרייהו שכל אחד יבור לעצמו דרך כל איש ישר בעיניו, ובודאי החכם עינו בראשו לקיים המצוה בשרשה ובראשה מצוה מן המוכתר ואורו יאיר נכון והולך כאור שחר.

תשובה:

עיקר קידוש לבנה כבר כליל המולד מיד כשנראה

א) במקום אחר הארכתי (ע' לעיל הערה א) ואף שאין אני כדאי לישא שמות המכברים הנ"ל מאור עינינו על שפתי, מ"מ תורה היא וחלקי אמרה נפשי, וזה הדרך אשר ילכו בה

א. ראה שו"ת רבי יהודה מילר (מכון ירושלים - מכון בית אהרן וישראל, ירושלים תשנ"ג, סימן ק"ג) שכתב רבינו: עיין מה שכתבתי בתשובתי חלק א' לענין שמצד הדין ראוי לקדש הלבנה בתחילת ראייתה, והוכחתי כך מש"ס דסנהדרין (דף מב.) פ' היו בודקין והארכתי למעניתי, ע"כ. והיינו התשובה שלפנינו.

מן הענין להוסיף מה שהביא שם ר"י בשם ספר "שארית יעקב" בפרשת ואתחנן שכתב בזה"ל: יען שראיתי אנשים טועים ומטעים ומנהג טעות הוא בידיהם, במה ששואלים בכל פעם טרם שמברכים החודש בביהכנ"ס אחר מולד שיבוא בחודש הנכנס, ונ"ל שהוא זכר לקידוש החודש שהי' דווקא על פי הראי', ובאמת הבל יפצה פיהם כי אין אנו מזכירים קידוש החודש, רק מתפללין על החודש שיבוא שיתחדש לחיים ולשלום. ונראה לי טעם הגון, דאיתא (שבת דף ע"ה.) כל היודע לחשב תקופות ומולדות ואינו מחשב עליו הכתוב אומר (ישעי' ה, ב) "ואת פועל ה' לא יביטו", נמצא דמצוה לחשב המולד, והיא מצוה שאין קבוע לה זמן, מזה בא מנהג ותיקון יפה בשבת שמברכין החודש הואיל ומזכירין עכשיו ר"ח, לקיים מצוות חישוב המולד בזמנה, ומזה נשתרבב המנהג לשאול טרם שמברכים החודש אחר המולד, רק לא כהעולם הטועים לשאול אחר מולד הבא בחודש שנכנס, רק כעולם של תקון מצוה בזמנה, ולשאול אחר מולד מחודש העבר ויוסיף על מולד זה שעבר א' י"ב תשצ"ג ויחשב מולד הבא, ובזה מקיים מצוות חישוב מולד בזמנה בשעת מעשה, עכ"ל, והנהני.

ב. מה שכתב הגהת הרמ"א לכאורה ט"ס וצ"ל בית יוסף (סי' תכ"ז), ואולי אפשר ליישב עפ"י מש"כ בשו"ת להורות נתן (מועדים ח"ב שה"ג דף כ"ב).

ג. עי' בבית יוסף (שם) שכתב שכן כתב בעל שערי אורה בתשובה, ולא בספרו שערי אורה, והוא בתשובת מהר"י גיקטיליא הובא בשו"ת בית דוד (או"ח סי' קל"ב).

ד. עי' במסכת סופרים (פרק י"ט הלכה י') דאיתא, ואין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת, כשהוא מבושם. ועי' בתלמידי רבינו יונה (סו"פ תפילת השחר דף כ"א ע"א ד"ה נהרדעי, מובא בב"י סי' תכ"ז, וברברי רבינו להלן אות זה ד"ה ואף). והנה, מה שמביא רבינו המסכת סופרים כוונתו לפי' מורו הרב המובא ברבינו יונה הנ"ל על המסכת סופרים, והי' לו לתר"י גירסא משתבשם במס' סופרים, אבל אין לומר כן לפי גירסת המס' סופרים דידן, אמנם עי' במס' סופרים פ"ב הל"ב, ועי' בשו"ת מהרש"ל (סי' ע"ז), ובספר יד יצחק (הל' בציעת הפת סי' קס"ז סעי' ח' אות ז').

הצדיקים המצדיקים דברי חכמים בש"ס שהוא מקור חיים למוצאיהם מצות ה', ובררתי לעצמי שעפ"י הש"ס והרמב"ם והרי"ף מכולם משמע דעיקר המצוה והחיוב לקדש הלבנה תיכף ומיד כשנראת לנו, וזה יורה לשון הש"ס (סנהדרין דף מ"א ע"ט) עד כמה מברכין על החדש וכו', דלא פריך הש"ס אלא עד מתי מברכין על החדש אבל על התחלת מתי שמתחילין לא פריך הש"ס, אלא ודאי דזה לא קשה מידי דפשיטא דוריון מקרימים למוצוה (פסחים דף ד' ע"א). ונפרט במוצוה כזו דשכרה גדולה בהקבלת פני שכינה, וראיתי בספר אור חדש (על ברכת הנהנין, ברכת קידוש השם, דף ג' ע"ג, הובא באליה רבה סי' תר"ב אות ד', ובבאה"ט שם אות ד') דכתב בשם מאן דהו דכל המברך על הלבנה בטוח שלא ימות באותו חדש, ומכל שכן דיש לחוש דאם ימתנו עד אחר ז' ובמוצאי שבת דוקא ברוב הימים עם ספק שפעמים הרבה בימי החורף אודא מנייהו מצוה זו. וכן הרי"ף (סנהדרין דף י"ד ע"א מדפי הרי"ף) העתק סתם לשון הש"ס (שם) עד מתי מברכין, משמע דהתחלה לק"מ דודאי דצריך כשנראית, ואף אם היא ירח בן יומו.

ואף תלמידי הרבינו יונה (ס"פ תפילת השחר דף כ"א ע"א ד"ה נהרדעי, הובא בב"י סי' תכ"ו) כתב בזה"ל, **ובכאן** לא דברו בהתחלה אלא בסוף הזמן בלבר, אבל במסכת סופרים (פ"ט) אמרו מברכין על הלבנה משתתבשם, ופירשו בו כמה פירושים, י"א עד מוצאי שבת שמברכין על הבשמים, ואין זה מתקבל כלל, דמה שעם הוא זה לתלות הדבר במוצאי שבת, שהרי פעמים יהי' ראש חודש יום א' ולמה ימתין מלברך עד מוצאי שבת. וי"א שתתבשם מלשון חופה, ודומה לו עבד בוסמא לבריה, כלומר עשה חופה לבס, וה"ל משעה שתעשה כמו חופה, שהיא גדולה קצת ומאירה סביבותי. ונראה למורי הרב (א"ה: דיינו הרבינו יונה) שפירשו מלשון בוסמא קלא, שרוצה לומר נמתק תקול, הכא נמי רוצה לומר משעה שמתוק האור שלה ואדם נהנה ממנה, שזהו אחר ב' או ג' ימים, אבל ירח בן יומו מתוך קטנות אין האור שלה מתוק, מתוך שאין אדם נהנה ממנו. עכ"ל.

והנה משמע לכאורה דתלמידי הרבינו יונה מסכים עם מורי הרב, אבל מ"מ הא ידוע דאין סמכין על מסכת סופרים כנגד ש"ס דידן, ואפשר לומר נמי דתלמידי הרבינו יונה כתב הפי' על מסכת סופרים בשם רבו, אבל מכל מקום ואפשר לומר נמי רבו ס"ל דאין סומכין על המסכת סופרים נגד ש"ס דידן.

ובן משמע נמי מהירושלמי דפרק הרוואה (ברכות פ"ט ה"ב, בדפוס ווילנא דף ס"ה ע"א), עד איכן רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי עד שתראה כחצי טפה, ר' אחא ורבי חנינא בשם רבי יוסי עד שתתמלא פגימתה, ורבנן דקסרין אמרין עד י"ד יום, ואמר ר' יוסי בר רבי בון,

ה. ז"ל הש"ס, ואמר רבי אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, עד כמה מברכין על החדש, עד שתתמלא פגימתה. וכמה, אמר רב יעקב בר אידי אמר רב יהודה, עד שבעה, נהרדעי אמר, עד ששה עשר. ותרוייהו כרבי יוחנן סבירא להו, הא למיהוי כי יתרא, הא למיהוי כי נפיא.

ו. עי' לעיל (הערה 4) דלכאורה כוונתו למס' סופרים פ"י ה"י, ומה שהמדפיסים כתבו פ"כ לכאורה הוי טעות, ועי' עוד שם.

ז. ליישב מנהגנו יש להעיר ממש"כ החתם סופר (תשו' או"ח ח"א סי' ק"ג, על הש"ס נזיקין ח"ג מס' סופרים פכ"א ה"ב) עפ"י מגן אברהם (סי' תר"צ ס"ק כ"א) דמנהג שהוא עפ"י מס' סופרים עוקר הלכה אפילו נגד הש"ס.

[1234567]

ויואות כלום מתמלאות פנימיתה אלא עד י"ד יום, הא כל י"ד יום צריך לברך, עכ"ל. מדפריך עד איכן, משמע דבהתחלה תיכף זמנה. ומכאן איכא למוכת דעד ולא עד בכלל, כבבלי (סנהדרין שם, הובא במילואו לעיל בהערות) דאמרי עד ט"ו, דאם עד בכלל יפלוג הירושלמי והבבלי במציאות תתמלא פנימיתא טובא, דלהבבלי משמע ט"ו ובירושלמי משמע י"ד יום^ה.

חולק על שי' הב"ח והט"ז דאין לברך עד אחר ג' ימים

ב) וראיתי המגן דוד בסי' תכ"ו (כוונתו להט"ז סי' תכ"ו ס"ק ג')^א סיים בהתלמיד רבינו יונה דכן קבלנו מרבותינו שכך נהגו כל הקדמונים שלא להחמיץ את המצוה ולקדש אותה במוצאי ששבת אחר שעברו עליה ג' ימים, ובדפוס לירונה לא ראיתי זה הסיום, ואולי ממקום אחר העתיקו. וסיום הט"ז, וכן נראה לי למעשה, ולאו בימים תליא מילתא, אלא מעת שנהנין מאורה בטוב, ועכ"פ אחר ג' ימים. עכ"ל.

ובמגן אברהם (שם ס"ק י"ג) כתב, וז"ל הרמב"ם (פ"י ה"ו מהל' ברכות) וסמ"ג (עשין כ"ו, סוף דף קי"ד ע"ב) ואם לא בירך ליל א' מברך עד יום ט"ו, וכתב רש"ל בביאוריו (לסמ"ג שם, ברכת הודאה והבקשה), מכאן משמע דא"צ להמתין ג' ימים, כמו שכתוב בלקוטי ספרים, עכ"ל. ובספר הקנה (סוד ברכת הלבנה) כתב ג"כ מצוה מן המובחר לקדשה ביום א'. אבל במגיד מישרים (שיר השירים) כתב ג"כ להמתין ז' ימים, ובספר עשרה מאמרות מאמר אם כל חי חלק א' סימן י"ט, ולבוש (סעי' ד').

עיין תשובת ב"ח (תשובות הישנות סי' פ'), הסכימו דסומכין על רבינו יונה דוקא אחר ג' אבל לא קודם ג' ימים, עיין עליו.

ואנב ראיתי מה שכתב החק יעקב בסי' תצ"ד ס"ק ב', במהרי"ל סוף הלכות שבועות כתב וז"ל, מהרי"ל לא הי' מקדש הלבנה בשום יום טוב שחל במוצאי שבת, כגון חג השבועות שחל בא' או בב', ויהיב טעמא כשם שיש תחומין למטה כן יש תחומין למעלה ואין לקבל פני השכינה ביום טוב חוץ לתחום, אמנם העיד על רבו המובהק דלא הי' מקפיד, והי' מקדשה אף ביום טוב במוצאי שבת [ביום טוב^א]. עכ"ל. וסיים, וכן עיקר לקדשה אף ביום טוב, על כן לא הביאו רמ"א, עכ"ל הט"ז, ושלא בהשגחה כתב זה וטחו עיניו מראות שם בשו"ע סעי' ב' בהגה"ה כתב הרמ"א להדיא שאין מקדשין ביום טוב. עכ"ל החק יעקב.

ח. עי' לקמן (ד"ה וז"ל הפסקי מרקנטי, ואילך).

ז. וז"ל הט"ז, עד שיעברו ז' ימים. ב' מו"ח ז"ל וז"ל, איכא לתמוה מדאמרינן בגמרא עד כמה מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה, ואר"י עד ז', נהרדעי אמרי עד י"ו, ופרש"י עד ז', אם לא בירך היום יברך למחר עד ז', אלמא דלכתחלה מברך עליה קודם שעברו עליה ז' ימים, ונהרדעי ל"פ בהא אלא מוסיפין עד י"ו. ותו קשה, דהא הר"ר יונה ב' על הק דמ"ש דאין מברכין על הלבנה עד שתתבשם, פי' עד שתמתק אורה, שאדם נהנה מאור שלה, דהיינו אחר ג' ימים. וכן קבלנו מרבותינו שכן נהגו כל הקדמונים שלא להחמיץ את המצוה ולקדש אותה במ"ש אחר שעברו עליה ג' ימים, עכ"ל.

י. עי' בב"ח (סי' תכ"ו) שסיים כן מעצמו, ופשוט דממנו העתיקו הט"ז הנ"ל.

יא. בגוף דברי החק יעקב שלפננו ליתא לתיבות אלו.

וְשָׂרִי לִי מֵאֲרִי לְכַתּוּב עַל הַגָּאוֹן הַט"ז דְּשָׁחַ עֵינָיו מֵרֵאוֹת בְּדֹאִית בְּסִי תכ"ו, שֵׁם מִסִּים הַט"ז וְכֵן עֵיקַר ע"כ לֹא הֵבִיאוּ רמ"א, וְלֹא כָּתַב דְּמִקְדָּשִׁין בְּיוֹם טוֹב כְּמוֹ שֶׁהֶעֱתַק הַחֵק יַעֲקֹב, אֵפֶּי שֵׁשׁ לֹמֵר דְּמָה שֶׁכָּתַב הַחֵק יַעֲקֹב דְּמִקְדָּשִׁין בְּיוֹם טוֹב הוּא סִיּוֹם לְשׁוֹן הַחֵק יַעֲקֹב, דְּהוּא פִּירֵשׁ כֵּךְ וְכֵן עֵיקַר דְּכָתַב הַט"ז, כּוֹנֵנֹתוֹ דְּמִקְדָּשִׁין, וְכִדְמִשְׁמַע לְכַאוּרָה אִמָּה דְּמִסִּים קֵאִי, אֲרֵבּוֹ לֹא הִקְפִּיד וכו', וּמִשּׁוֹם הֵכִי כָּתַב מָה שֶׁכָּתַב, וְלֹא לְמִימַר הֵכִי עַל הַט"ז, וּבִדְאִי אִיהוּ דְּחִיק מִוְּקִי אֲנַפְשִׁי דְּהוֹבֵן עֵיקַר דְּכָתַב הַט"ז קֵאִי אֶתְחַלֵּת דְּבִרְיוֹ דְּאִין מִקְדָּשִׁין בִּי"ט כְּמִהְרִי"ל עֲצֻמוֹ, דְּאֵפֶּי דְּרֵבּוֹ לֹא הִקְפִּיד מ"מ הוּא הִקְפִּיד, וּפֶסֶק וְכֵן עֵיקַר כְּהִקְפִּידֵת הַמִּהְרִי"ל דְּלֹא לְקִדְשָׁה בְּיוֹם טוֹב, וְהֵבִיֵּא רֵא"י דְּהָא כְּמָה תְּשׁוּבוֹת מִהֶרֶם"ע לְרֵדְב"ז, וְכִמ"ש הַמ"א (ס"י תכ"ו ס"ק ז') דְּבִקְרָאקָא פֶּעַם אַחַת קִדְּשׁוּ בְּחַג הַסּוּכּוֹת מִשּׁוֹם דְּאִי אֲפֻשֶׁר לְקִדְּשׁוֹ אַח"כ, אֲבָל בַּע"א אֵין לְהִקְלָ כְּלָל מֵאַחֵר שֵׁשׁ הִרְבָּה טַעֲמִים ע"פ סוּד, וְא"כ בְּדִין מִסִּים הַט"ז ע"כ לֹא הֵבִיאוּ הֶרֶם"א, כּוֹנֵנֹתוֹ דְּלֹא הֵבִיֵּא רמ"א דְּהֵיִינוּ מָה דְּלֹא הִקְפִּיד רֵבּוֹ שֶׁל מִהְרִי"ל דְּאִין הִלְכָה כּוֹוֹתִי, רַק דִּישׁ לְהִקְפִּיד וְכִמִּהְרִי"ל, וְדו"ק.

נִחְזֹר לְנִידוֹן דִּידֵן דְּלִדְעֵתִי פְּשׁוּט דְּמִצְוָה מִן הַמּוֹבָחַר לְקִדְּשׁ תִּיכָף בְּהִתְחַלֵּת לִיל רֵאשׁוֹן מִיד כְּשֵׁרֹאִים אוֹתָהּ, וְכִמִּשְׁמַעַת פְּשִׁיטוֹת הַש"ס (סְנֵהֲרִין שס), וְכֵן מִשְׁמַע בְּהֶרֶם"ס (שס), וּבִסְמ"ג (שס), וּבִרְבִּינוּ יְרוּחִם (נְתִיב י"א חֶלֶק א'), וּבִפְסָקִי מִרְקֻנְטִי (דָּף י"א ע"ד, ס"י פ"ו), דְּכֻלָּם לֹא כָּתְבוּ רַק סֵתֵם עַד מִתִּי מְבָרְכִין וְלֹא מִהִתְחַלְתָּה, וְלִדְעֵתִי נִזְדַּקֵּר הַטַּעֲמוֹת מִמ"שׁ דְּלִכְתִּחִילָה יִקְדֵּשׁ תוֹךְ ז', וְהֵם סִבְרִי דְּכוֹנֵנֹתוֹ עַד אַחֵר ז', וְאִם הוּא דְּבִרִי מְקוּבֵּל ע"פ הַסּוּד נִקְבֵּל כִּי אֵין לָנוּ עֶסֶק בְּנִסְתָּרוֹת, אֲבָל הִנֵּגְלָה לָנוּ לְעֵינֵינוּ שְׁאִין לֹוֹחַ מִשְׁמַעוֹת הַש"ס דִּידֵן.

מוֹכִיחַ דְּרַק בְּלִיל הַמּוֹלֵד הוּי כְּקִבְלָת פְּנֵי הַשְּׂכִינָה

א ועוד יש לי ראי' לדעתי דאין להשיב עלי', ממה דאמרין בש"ס (סְנֵהֲרִין דף מ"ב ע"א) כל המברך על החדש בזמנה, משמע דמקפיד דוקא על עיקר הזמן, דאז נחשב כהקבלת פני השכינה, ולא הזכיר שום זמן, אלא ודאי דעיקר הזמן הוא תכף כשרואין אותה, דהיינו בשעת המולד, ואז הוי דוקא שכרו מרובה כהקבלת פני שכינה, משא"כ כשעבר עיקר הזמן אף דהשכר הוא גדול מ"מ איכא למימר דאינו גדול כל כך, ולכך פריך הש"ס (שם דף מ"א ע"ג) עד מתי, דמשמע פירוש עד מתי, דלמא כל זמן שרואה אותה, הגם דאיכא למימר דמדרייק מדאמרין (ירושלמי שם) הרואה לבנה בחדושה, ואהכי פריך עד מתי חדושה, אבל מכל מקום נראה לי דהוא הנותנת מדכתיב בזמנה וכתב בחדושה משמע דזמנה לאו היינו חדושה, אלא ודאי דזמנה היינו בשעת המולד דוקא, וזה אי אפשר, דודאי לא כל אחד ואחד יכול לראותה בזמן חדושה דהיינו בזמן לידת המולד, ולכל אחד עד מתי נקרא חדושה, דודאי בזמנה לאו כל אדם זוכה לראותה רק מיעוטא דמיעוטא וכו' אחרוני לא יברכו, ולכך פליגי (שם דף מ"א ע"ג) חכם אחד עד ז' וחכם אחד עד ט"ו.

וְרֵא"י מְבוֹרֶרֶת נִרְאָה לִי מִמָּה שֶׁהֵבִיֵּא הָרֵאב"ן בְּס"פ הוּי בּוֹדֵקִין (סְנֵהֲרִין דף מ"א ע"ג) וז"ל, כֹּל הַמְּבָרֵךְ עַל רֵאשׁ חוֹדֶשׁ בּוֹמֵנוּ כְּאֵלּוֹ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׂכִינָה, כְּתִיב הִכָּא הַחֹדֶשׁ הַזֶּה בּוֹה רֵאָה וקִדְּשׁ, וְכְתִיב הֵתֵם זֶה אֵילִי וְאִנּוּהוּ. וּבִדְאִי הָרֵאב"ן לִית לִי דָא עַל לְהֶעֱתֵק בּוֹה רֵאָה וקִדְּשׁ מָה שְׁאִינוּ בִּש"ס אוּ בִּשּׁוֹם מַחְבֵּר, אֲלֵא לְהוֹרוֹת בְּאֶצְבַּע דְּהַחֹדֶשׁ הַזֶּה דְּמְבָרְכִין הֵיִינוּ בּוֹה רֵאָה וקִדְּשׁ כֵּן מְבָרְכִין, דְּהֵיִינוּ בִּשְׁעַת רֵאִיִּת הַמּוֹלֵד, וְעַל פִּי זֶה אֲפֻשֶׁר לֹמֵר דְּתִרְצָה

לברך עלי' דוקא ביום כמו קידוש, דהיינו עיקר ביום, ולכן אמרו במס' סופרים (פ"ט ה"י) דאין מברכין עלי' נלכאורה צ"ל: עדן דתתבשם, ס"ל שיהא כסומא, דהיינו בלילה, דשרגא דלכנה במיהרא מאי מהני.

מצוה מן המובחר לקדשה בליל ראשון

ד) אבל לעולם הש"ס דידן (סנהדרין שם), וירושלמי (ברכות שם), הרי"ף (סנהדרין שם), והרמב"ם (הל' ברכות שם) י, ומ"ש רוקח (סוף סי' רכ"ח) בירושלמי (שם) עד שתראה כחצי המטה, פי' כחצי עונה, בירושלמי דידן ליתא רק כחצי וז"ל טפח, ולגרסת הרוקח צ"ל כחמשה דהוא לשון עונה, עיין עליו, והסמ"ג (עשין כ"ז, סוף דף ק"ד ע"ב), והרוקח (סי' רכ"ח), ורבינו ירוחם (נתיב י"א חלק א'), והרא"ש (סנהדרין פ"ה סי' א') דהעתק נמי סתם, והקנה (סוד ברכת הלכנה) כתב להדיא דעיקר זמנה בליל ראשון, וכן כתבתי במקום אחר, וכן בשם הראש יוסף (אישקאפה, ח"מ ח"א הל' ערות סי' ל"ג דף ע"ב ד"ה ואנב), וכן מהרש"ל (בביאוריו לסמ"ג שם, ברכת הודאה והבקשה), כולם הסכימו דעיקר מצוה בליל ראשון, וכן פסקי הרקנטי (דף י"א ע"ד, סי' פ"ז). ונראה לי דאף המסכת סופרים (פ"ט ה"י) סבירא ליה כן, וכן תלמידי הרבינו יונה (ס"פ תפילת השחר דף כ"א ע"א ד"ה נהרדע), וא"כ לדעתי דודאי מצוה מן המובחר לקדשה בליל ראשון לראייתה, דהיא מצוה מן המובחר, ועיקר קבלת שכרה נאמר על זה דמקדשה בליל ראשון.

וז"ל הפסקי מרקנטי סימן פ"ו, הרואה לבנה בחדשה מברך עלי' מעומד ובחויץ, שהוא כמקבל פני שכינה. ולכך אין מברכין עלי' בליל שבת ויום טוב, דשמא יש תחומין למעלה ח"ו והוי כאילו הלך להקביל חוץ לתחום. ואם לא בירך עלי' יום א', יברך עד יום ט"ז בחדש שתמלא פגימתה. עכ"ל. ראה, דהראה לנו דוקא בחוץ ומעומד ולא בשבת וי"ט מטעמא דתחומין, ואם לא בירך עלי' ליל א', משמע דעיקר מצותה ליל א'. ולדעתי פסקי הראקנטי דבריו לקוחין מדברי הרמב"ם בפ"י מה' ברכות דין י"ז, רק בהרמב"ם לא כתב מחוץ, ולא כתב דאין מקדשין בשבת ויום טוב, וגם לא חילק בין יום או לילה.

מברכין עד אחר ליל ט"ו ולא ט"ז

ה) ומ"ש הכסף משנה (על הרמב"ם שם) דרבינו פסק כנהרדעי דרבים ניהו, נראה לי זה יצא לרבינו מהירושלמי (ברכות שם) דס"ל כך לכולא אמוראי. ומה שהביא הכסף משנה (שם) הרב מנחם (על הרמב"ם שם) דעד י"ו לא בכלל, דמט"ו יום כבר נושנת היא, נראה לי דגם זה נלמד מהירושלמי (שם) וכדכתבתי לעיל (ד"ה וכן משמע נמי), דעד שתתמלא פגימתה אין הולך יותר לכ"ט י"ד יום, דלפעמים י"ד יום בחדש הוא חצי כ"ט י"ב תשצ"ב משעת המולד.

ועמ"ש" בתשובת דבר שמואל מחכם אבוהב מוינציאה סי' רט"ז לענין ברכת הלכנה, דהא דאמרינן בש"ס דסנהדרין (דף מ"א ע"ב) לענין ברכת הלכנה אם עד יום דאמרינן עד

יב. כיון שהזכיר הירושלמי הפסיק הענין לבאר דאין גירסא דידן כגירסת הרוקח, ואח"כ ממשיך והסמ"ג והרוקח וכו', דהיינו שאר שיטות הראשונים שג"כ משמע מדבריהם דמליל הראשון מברך. יג. כנראה בגוף הכת"י שהמעתיק טעה והעתיק ב"פ דברי הדבר שמואל, ופע"א גם בכמה טעותים בהעתקת דבריו, על כן העתקנו כאן דברי הדבר שמואל שהביאו כתיקונם.

בכלל או לאו, וכתב מדברי הרמב"ם (הל' ברכות שם) דאמר מברך עליו עד ט"ו בחדש עד שתתמלא פגימתה, כפל לשונו זה מורה על טוב טעם הרב המנוח שרוצה לומר עד ולא עד בכלל, בדפסק הרב בית יוסף בשו"ע סי' תכ"ו, וכן המנהג במקומותינו, דמסתמא כיון שנכנס יום ט"ו מתחיל הירח הולך וחסור, והביא בשם לאחד מגדולי האחרונים בשטת סנהדרין בשם תלמידי הרי"ף ומאירי ואפי' ט"ו בכלל, ולא נתברר לנו הטעם. ע"כ תורף כוונתו.

והאפשר לומר דכוונת הרמב"ם בכפל לשונו, שהוא כתב עד ט"ו בחדש, דלא תימא בכוונת פירושו עד ט"ו למנין שאנו מונין לחדש, ולכן אמר עד שתתמלא פגימתה, וא"כ תלוי במולד, אבל כבר הוכחתי מירושלמי (ברכות שם) דעד ולא עד בכלל, ועוד, דלא לשווי' פלוגתא רחוקא בין נהרדעי והחולקים עליהם (בסנהדרין דף מ"א ע"ב, מ"ב ע"א), הגם דזה כולי האי תלוי בזה, דהא פליגי אדר' יוחנן דאמר עד שתתמלא פגימתו אי פירושו אי כנפיא. ועכשיו נ"ל טעמא מירושלמי (שם) היינו מדאמר חד מאן דאמר בירושלמי עד חצי טפת ואחד איך עד י"ד, ואמר יאות כולם מתמלא פגימתה אלא עד י"ד יום, משמע להדיא דתתמלא פגימתה היינו כי נפיא והיינו בנהרדעי, ואם כן משום הכי אמר הרמב"ם במתק לשונו עד ט"ו יום בחדש עד שתתמלא פגימתו, להורות דלא במנין חדש תליא מלתא, אלא עד שתתמלא פגימתו, וא"כ צריך לומר משעת המולד, עיין עוד.

ומצאתי להרב אל"י זוטא (סי' תכ"ז ס"ק ה') ראי' למר להמאירי, מהש"ס (סנהדרין דף מ"א ע"ב) רב יהודה אמר עד ז', נהרדעי אמר עד י"ו, וכיון דלרב יהודה ודאי ז' בכלל, דהא לא נתמלא חצי עיגול עד סוף ז', בדפירש"י (דף מ"ב, ד"ה ותרווייהו בר' יוחנן) ונמוקי יוסף (דף י"ד ע"א מדפי הרי"ף) לשם, וא"כ הוא הדין לנהרדעי, וצ"ע, עכ"ל. וראיתו לזכות המאירי הוא לחוב לאדונינו הרמב"ם, ולישב דהרמב"ם ובהם נראה דכי היכי דאמרין בנהרדעי דז' בכלל אם כן הוא הדין נמי עד י"ז ולא י"ז בכלל, דהא דז' בכלל דעל כרחק לא נתמלא חצי עיגול, אם כן לר"י דאמר עד י"ד קאי נמי אשתתמלא פגימתו, ומיום ט"ו ואילך חסר והולך, ואם כן ודאי הא כדאיתא והא כדאיתא, ודלא שני בלישניה ואמר עד ט"ו, אפשר לומר הואיל דנהרדעי אמרי רק עד ז', אמר רב יהודה אף עד י"ז להורי' דוכתא דאף עד י"ז לא בכלל כדמוכח לשון הרמב"ם וכל האחרונים.

אם מקדשין ביום, ובליל שבוי"מ, ובביתו, וסומא

(ו) ואם כן ירושלמי וש"ס דידן לא פליגי, ואי לאו דמסתפינא הו"א הואיל דנזכר סתם הן בש"ס דידן ודירושלמי וכל עקורי פוסקים ולא חלקו בין זמן לזמן, האפשר לומר דמקדשין אף בשבת דומיא דקידוש החדש ובחדר, רק דצריך לראותה כדאמרין (סנהדרין דף מ"ב ע"א) תרואה לבנה בחדושה מברך, משמע דצריך לראותה דווקא, אבל מכל מקום בחדר נמי מקדשין אותה דרך חלון, אבל מה אעשה חליצה לי לעשות נגד כל הני ארייותא והמנהג הפשוט שנתפשט בתפוצות ישראל שלא לקדשה בליל שבת ואף לא ביום טוב אם לא בשעת הדחק ובדלעיל (אות ב').

וז"ל רי"ו דף ס"ב ד"ק עד מתי מברכין על הלכנה עד שתתמלא פגימתה, וזהו עד י"ו ימים לחדש, פי' ולכתחילה צ"ל קודם שיעברו עליו ז' ימים, וכתב בירושלמי אין מברכין על הירח עד שנתבשם, פי' עד מוצאי שבת שיברך על הבשמים, וי"א עד שממת אורו, וכתב

אין מברכין על הלבנה אלא בלילה שנאמר (תהלים ק"ד) עשה ירח למועדים, וכתב במסכת סופרים (פ"ט ה"י) אין מברכין על הירח עד שיתבשם, ותולה עיניו כנגדה, ומיושר רגליו ומברך אשר כ"ז. עכ"ל.

ומה דכתב ולכתחילה צריך לברך קודם שיעברו עלי' ז', לא מצינו בשום פוסק, ואפשר לומר דחש לכתחילה לדעת דפליגי (פנהרין דף מ"א ע"ב) אנהרדעי וסבירא להו עד ז', ומה אפשר שנשתרבב המעות להיפך דדוקא אחר ז'. ומה שכתב בהירושלמי עד שתתבשם, לא מצאנו בהרואה, צ"ל במקום אחר בהירושלמי. וכן בספר יריעות עיזים כתבו עד ט"ז ולא כתב התחלה הברכה, והוא ספר נושן ישן.

ועל פי מה שכתבתי דמדמינן לקידוש החדש נראה לי מה שכתב בתשובת דבר שמואל סי' רמ"ב, דכתב הרואה הלבנה מנוגה נגדו מתוך אספקלריא או מראה של זכוכית אם יכול לברך עליו, והשיב מדאיתא בראש השנה פרק ב' דכתב ת"ר ראינהו במים וראינו בעששית וכו', האוקמן שרואה את הלבנה דהיינו דמותה בתוך הזכוכית אינו מעיד עליה כנ"ל. ונראה דנעלם מתשובת דבר שמואל הרדב"ז בסי' קנ"ד הביאו הא"ח מן תכ"ז, אין מברכין בזמן שיש מסך מבריל בין הלבנה ובינו, אם לא שמסך דק וקלוש עד שהוא מכיר דברים הנכרים לאור הלבנה, וה"ה לענין אם הוא דק וקלוש מברכין, ואם התחיל לברך וכיסה ענן עב גומר הברכה, עיין עוד. וכפי זה גם בנדון דידן לברך ברכת הלבנה, נראה דיש לחוש לכתחילה לספק זה, שאין בידינו בירור מתוך ספרי הש"ס והפוסקים לחלק בין חומרות דין הראי' לחומרות דין ברכה לבטלה ובין הרואה הלבנה בתחלת חדושה לרואה אחר ימים, וקי"ל ספק ברכות להקל ולא לברך.

אמנם הסברא נותנת שאם באותו פרק באותו מקום שהי' רואה אותה מתוך המראה היו העדים מבחוץ רואים הלבנה עצמה ברקיע ומעידים לו עליה, אז היא כדאי בעדותם לסמוך עליהם הרואה במראה שהיא היא דמות הלבנה ולברך עליה כדי שלא להחמיץ המצוה, ומה גם אליבא דמהרש"ל בתשובת סי' ע"ז דפסק שהסומא חייב בברכת הלבנה, עם כי יש לפקפק עליו וראיותיו, ומ"ש בס"ג והרדב"ז לפרש אהא דאמרי בנ"ד כיון שבאמת זריחת הלבנה ניכרת בכל באותו זמן. עכ"ל.

והנה, מה שכתב שאין בידינו בין חומרות דין הראי' לחומרות דין הברכה כו', אדרבה בכמה דברים מחמירין בברכה דצריך ליצא לחוץ ודוקא בלילה כדי שיתבשם לאורה, משא"כ בראייתה. ועוד, דבשלמא גבי ראי' אם לא עכשיו אימתי, ויש לחוש דמכת זה צריכין לעבר החדש, משא"כ בברכה דאף אם לא יקדשה עכשיו יכולה לקדשה אחר זמן זה או איזו שעות או ליומא אחרא, משא"כ בראיית החדש, ודאי לדידי נחא אי אמרינן בברכה דצריך להיות נמי בזמנה דווקא, דאז העיקר מצוה בשעה שמקדשין אותה, וא"כ הא דיקדשה ע"פ המראה קמ"ל דלא.

ומה שכתב דאי איכא דרואה בחוץ יכול לסמוך עלי' הרואה במראה, ולדעתי דזה אינו, דרואה לבנה בחדושה אמרינן בש"ס (פנהרין דף מ"א ע"א) וגם הביאו הפוסקים ותולה עיניו נגדה ומיושר רגליו כ' מסכת סופרים, ולפי זה יש לפקפק בסומא נמי בדעת מהרש"ל דמחייבו לברך, די"ל ולחלק בשלמא יוצר המאורות עיקר הברכה על ההנאה, ואף מי שהוא

בבית אפל ואינו רואה צריך לברך על דיכול להנות ממנו ע"י אחרים נהנין ממנו, וא"כ הוא הדין סומא דהוי הוא נהנה בכך שניצול ממכשילי הדרכים, משא"כ ברכת הלבנה היא רק ברכה שרואה פגמה והאיך היא מתחדשת, ומשום הכי צריך לראותה דוקא, וכדמשמע בלשון הש"ס הרואה לבנה בחדושה, וכן משמעות הפוסקים, וכן במסכת הג"ל שהביא רבינו ירוחם, ודאי נ"ל דצריך דוקא לראותה.

בענין אי נשים מקדשים החודש

(ז) ועיין מה שכתבתי בדרושים שלי (ע"י בשו"ת ר"י מילר ח"ב שיצא ע"י מכון ירושלים, סי' ק"א) הטעם ע"פ של"ה (שער האותיות סי' ק), הא דאמרינן בש"ס (סנהדרין שם) הני נשי דידן בהאי לישנא טובא כל המפרשים ואמרת דאי' בשל"ה הטעם שעתידה תתחדש עמרת תפארת, דהטעם דאין הנשים מקדשים הלבנה, אף הנזהרים בכמה מצות, מפני שפגם הלבנה גרמה האשה הראשונה, דהיינו חטא חוה, ומתרחקים מפני הבושה, אף על פי שמצאו להם תיקון אחר כך שנתקנו בעגל שלא חטאו ולא שמעו לנחש הקדמון, ועל כן ניתן ראש חודש להנשים, מכל מקום האשה היא סבה ראשונה שבא המסית לעולם, ואח"כ החזיקו האנשים בעגל, ועדיין לא נטהרנו, ולפעמים פנים ולפעמים מלא. עכ"ל. וא"כ לתנא דאמר (סנהדרין שם) ברוך מחדש חדשים אתי שפיר, הא נשי דידן מברכי, דבזה אין להם בושה, רק העיקר במ"ש שהם עתידים להתחדש כמותה, דגרמו לנו פגם מכת חטאה, והיא חטא העגל, ודו"ק.

ועל פי זה אמרתי הטעם בשבת שמברכין החדש אומרים מי שעשה ניסים ומקבץ נדחי, דעד שלמה ט"ו מלכים היו מוסיף האור, ומשלמה עד צדקיה שעורו עיניו פוחדו והלכו, ולעתיד במהרה בימינו יתמלא, ואם כן שפיר שייך להתפלל כשמברכין החדש ויקבץ נדחינו, ודלא כרמ"א בס' תכ"א דכתב ב' מעמים יעויין עליו, ודו"ק.

אבל לפי שיטת דלעיל דצריך להיות במקום קידוש החדש וכדלעיל, והתם ודאי הנשים אינם ראויים לקדש החדש, (דאפי' משה ואהרן דמהמני וכו'), ואם כן הוא הדין בברכת הלבנה דהוא חוגמת קידוש החדש ודאי נמי נשים אינם ראויים לברכה, ועיין מה שכתבתי בתשובה (שו"ת ר"י יר שם) לענין קידוש הלבנה, דהיינו מכ"ח לב"ח שנה כשחזרה לנקודה שנתלת בתחלת ברקיע, דצריכין הנשים נמי לברך, והסכים על ידי הרב בב"ה דאלטנויא חכם צבי נר"ו ע"ע ודו"ק. ועיין מה שכתב התורת חיים בסנהדרין בטעם דא"ל האי נשי דידן נמי מברכין, עיין עליו.

דיש לברך בתחילת החודש ואפי' בליל תענית

(ח) ועיין מה שכתב הב"ח בתשובה סי' פ', ודין זה דכתב הבית יוסף בשו"ע הוא עפ"י דברי האר"י גיקמלייא"ל שכתב כן על פי דרכי הקבלה, וכבר אין אנו נוהגין עפ"י הקבלה כל שהוא נגד הדין, שהרי אנתנו מניחין תפילין בחולו של מועד, ומניחין תפילין של יד צריך

יד. נביא כאן מה דנכתב על צדי הגליון (עם כי הגליון בלוי ולא הי' אפשר להעתיק סופי השורות): ומצאתי ראוי בספר שיירי כנסת הגדולה דכתב בטור אורח חיים סי' ג' בס"ק ד' וז"ל, וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו, ונכון ליזהר אפי' כשאין אשתו עמו, ע"כ. וכתב הב"ח דהיינו לומר שלא יהי' ראשו למזרח ורגליו למערב או איפכא, אלא ראשו לצפון ומרגלותיו לדרום או איפכא.

בישיבה, ובנידון דידן נמי הרבנים שהיו לפנינו שהיו מקובלים מהגדולים שהיו לפנינו, כולם היו מקדשין אותו לאחר ג' ימים, ולא היו מחמיצין המצוה וכו', עכ"ל. הרי שלך לפניך דאין הולכין אחר הקבלה, ומה בתפילין של בעלי קבלה חייב מיתה המניחין בחולו של מועד, ומה גם שאין מוכח בספרים מצד הש"ס להניח תפילין בחולו של מועד, ואפילו הכי אולינן בתר הוכחת הש"ס, אם כן הוא הדין והוא הטעם בנידון דידן.

ועיין מה שכתב באריכות בתשובת בית יוסף סימן קמ"ב לענין קידוש הלבנה, דמפלפל בזה אי-שהינן לעשות מצוה מן המובחר, עיין שם באריכות מה שכתב. ולדידי איפכא מסתברא, כל מה שהוא מקדים הוא מצוה מהמובחר.

ואחר כך ראיתי מה שכתב העשרה מאמרות מאמר אם כל חי חלק א' סי"ט, דהביא הפי' ד' יהודא דהרב בתשובתו סי' ע"ה מפרש עד ז' ולא עד בכלל, ומשהתחיל ליל ז' מצוה לקדשה, והטעם בפי הג"ל דתו ליכא למיחוש משום ששה בסיון, וזה שלא כרש"י ז"ל שמפרש לצדדים, ונמשך ולכאורה צ"ל: אחרון הר"י גיקטלייא כמובא בשו"ע סימן תכ"ו דסבירא ליה שאין מקדשין עד שעברו ז' ימים, עכ"ל.

גוף התשובה אינו בידי לעיין עליו, אבל דבריהם נראין לי בלי עיון קצת לדוחק, דבש"ס משמע עד ז' רשאי לקדשה ללשנא קמא ותו לא, ולדידהו אינו רשאי לקדשה קודם ז'. ומה שכתב העשרה מאמרות שהמצוה מהמובחר שלא לברך עליה עד ליל ז', וקודם ט"ז לעכובא, והני דייקא תרי לשנא דש"ס דפרשו מלתא דר"י דאמר עד שתתמלא פנימיה ולא פליגי, והיינו עד שתתבשם דמסכת סופרים וכו' עכ"ל, דא"כ האין אמרינן בש"ס אדר"י מר

לענין תוספת

מיהו בזוהר פרשת במדבר כתב בהפך בההיא דנותן מטתו בין צפון לדרום, פי' ראשה למזרח ומרגלותיו למערב, וצ"ע, ועיין עוד שם ע"ב, ועכשיו אין העולם נזהרין בכך כלל ועיקר. ויראה הטעם דאי אתינן למקפד בהכי כמאן נעביד אי כתלמודא דידן הוא הפך הזוהר, ואי כזוהר הוא הפך תלמודא דידן ולכן לא הקפידו בכך. עכ"ל.

ולכאורה דבריו תמוהים, דהא קיימא לן בכל מקום דפליג הזוהר על הש"ס דש"ס דידן עיקר. ועוד בשיירי כנסת הגדולה כתב בסי' ד' ס"ק ט' דלענין איסור לישן ביום שיתין נשימות, דסמך על ש"ס דידן נגד דברי זוהר, אלא ודאי יש לחלק דדוקא היכא דמחמיר ש"ס דידן יותר מהזוהר אולינן בתר ש"ס דידן, דהא לדברי הזוהר דמיקל יותר מכל מקום מאן ל ... בתר ש"ס דידן אין ... בזה איסור אליבא ... אבל לענין עמדת מטתו בין מזרח למערב ... צפון לדרום היכא ... כחד מנייהו עביד ... אליבא דאידך וק"ל ... בנידון דידן אי עבדינן כר"י גיקטלייא עביד איסור דמחמיר המצוה אליבא דש"ס.

ואגב דאתו לידן ... דאסור לישן ביום שיטין נשימות, אעורר נגד עיני המעיינים דבר תמוה ברש"י פרק הישן דף כ"ו דכתב בד"ה כמיעל מפומפדיתא לבי כובי, דמפרש במקום אחר דהו שיתא פרסי, עכ"ל. והוא תמוה מאוד, דאם ישן אביי ... שיתא פרסא מה רבותא דקרי עלי' ר"י עד מתי עצל תשכב וגו', ובודאי לא ישן ביום זמן כזה, וגם ש"ס דקדושין משמע קצת דבי כובי ופומפדיתא סמוכין זה לזה. ומה שפירש"י דמפורש במקום אחר דהו שיתא פרסי מבי כובי לפומפדי, בעת לא ידעתי איה מקומה, ועל צד הדוחק הנ"ל להגיה ברש"י פרסא, לולי דמסתפינא מאזהרת רבינו תם דאין למחוק מסברת עצמו בספרים. ושאלתי דברי זה לחכמי הדור ואין פותר לי.

(א"ה: כאן בא בכת"י עוד הערה כתובה על שולי הגליקן אמנם מתוך היושן נמנע מלפתור התיבות ולהעתיק).

סבר דלחוי כנפיא ומר סבר כיתרא, עיין עליו. והא לכתחילה ודעביד קמיידי, ואם כן מאן דסבר עד ז' דהיינו כיתרא, סבירא ליה כנפיא נמי, דהיינו עד שם רשאי לקדשה, ומאן דאמר כנפיא סבירא ליה נמי כיתרא, רק כיתרא או מצוה מן המובחר, ודו"ק. ועוד האיך אמרין בש"ס עד מתי, והא פירושו מתי שרשאין לקדשה, וא"כ לא יצדק לשון ע"ד, וק"ל.

וראיתי בספר קיצור של"ה, לפי דברי המקובלים אין לקדשה אלא עד אחר ז' ימים שלימים מעת לעת משעת המולד, עכ"ל. וזה אינו אלא להמקובל ר"י ניקמלייא, אבל המקובל רמ"ע במה שכתב בעשרה מאמרות הנ"ל, אדרבה כתב מצוה מהמובחר בבניסת ליל ז', עיין עליו¹³³.

גם זה שכתב לענין דאין מקדשין כלל במוצאי תענית, ולדעתי דקדקתי בזמנה מצוה מהמובחר לקדשה בשעת תחלת ראי' כמו שהי' הדין בזמן הקידוש, וא"כ אין חילוק בין זמן לזמן כלל, אלא כל הזמנים שווים לטובה לקיים המצוה במאמרה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע.¹³⁴

בענין לברך בעמידה, ובשמחה, ובדרך כבוד

(ט) ואגב ראיתי מה שכתב בתורת חיים (פנהדרין דף ט"ב ע"א) מרימר ומר זוטרא מכתפי אהרדי ומברכים, ונראה שהיו זקנים ולא יכלו לעמוד בלא סמיכה, לכך הי' כל אחד מניח את ידו על כתף חבירו וסמך עצמו על כתף של חבירו ומברך, ואשמעינן אע"ג דקי"ל דסמיכה כישיבה דמי, מכל מקום כהאי גוונא שרי. ולפי זה הי' נראה דלכתחילה יש לזהר שלא יהא אדם נשען על מקלו ויברך, דעמידה מעליא בלי סמיכה בעינן. מיהו בנמוקי יוסף (פנהדרין דף י"ד ע"א מדפי הר"ף ד"ה גרסינן) גרס מרימר ומר זוטרא מכתפי להו ומברכי, וכן גרס השור (א"ח סי' תכ"ו), וכהאי גוונא איתא בפרק אין צדין (כיצה דף כ"ה:) אממר ומר זוטרא מכתפי להו בשבתא דריגלא, וא"כ אין מכאן ראיה. עכ"ל.

עיין מה שכתב במגן אברהם (סי' תכ"ו ס"ק ד') לענין אבל אי רשאי לקדש הלכנה, עיין מה שכתבתי במקום אחר על פי מה שכתב במרדכי בשם שחישות א"ר דרשאי לברך בודאי, אף לצאת מפתח ביתו, ועיין מה שכתב בחקי דעת (להמנלה עמוקות, אות א' דיני אבל ס"ק ס"ד הג"ה מחתנו של המגן אברהם) בענין זה.

ומצאתי במדרש ילקוט פרשת בא (רמז קפ"ט בהג"ה) דכתב אש"ס זו (פנהדרין שם) וגרס מכתפי להו נ"פ פי' משימין מלבושיהו על כתפיהם, ולא אוכל לידע מכאן מי יצא פירוש זה, ולדעתי זה הפירוש צריך פירוש, ולולי דמסתפינא הייתי אומר דגרסא נכונה כהתורת חיים (שם) דמכתפי אהרדי לאשמעינן אף דסמיכה כישיבה דמי מ"מ שרי, וא"ש דגרסינן בש"ס אח"ז דאמר אביי הלכך מעומד, ואמר מר זוטרא ואמימר ואפ"ה מכתפי להאדרי, אבל אי הגרסה כהשור מאי קמ"ל בזה, בשלמא אי בשבת או ב"ט שרי לקדש הלכנה אשמעינן

זו. ועי' מ"ש הגה"ק מהר"א מקאמארנא בספרו זוהר חי (פ' וארא ופ' תשא) שאפילו להמקובלים יש לברך מיד בראש חודש, ולא נמצא זה בכתבי האריז"ל להמתין מלבד מיד, ומה שנתפשט כן הוא בטעות עיי"ש דברים חריפים, וסיים שם דלולא הי' בימי זקנתו הי' משנה מנהגו לנהוג כאמיתת דברי האר"י הק' (וע"ע מ"ש בספרו נוצר חסד אבות פ"ד). ועי' עוד בערוך השלחן (סי' תכ"ו).

דשרי לכתופי להו, כדאמרינן בביצה פרק אין צדין דמכתפא להו בשבתא דריגלא ולא אסור מפני הנראה כנושאין למרחוק, וכפרש"י בפרק אין צדין, אלא להפוסקים דס"ל דאין מברכין על הלבנה בשבת וי"ט קשה מאי קמ"ל, הגם די"ל דאשמעינן נמי הואיל דאמר אב"י בהקבלת פני שכינה חשוב, אשמעינן דמשום שמחה הוי מכתפי להו בהא, דאמרינן דצ"ל בשמחה ודרך כבוד, וזה כמי הוי דרך כבוד ולאנשי חשובים ומעלה מכתף להו, קמ"ל משום שמחה של מצוה עבדינן הכי.

וזה נראה יותר, דאי כתורת חיים העיקר חסר מן הספר, דהיכא רמיזה דסמיכה כשיביה, ואי משום שבת וי"ט נמי, הא ש"ס מסתם סתום ולא פי' אימת מכתפי להו או בשבת וי"ט או בחול. אלא נראה לפרש דאשמעינן להראות חשיבתן, והוי כהידור למצוה עבדי הכי, וכדאמרינן בסנהדרין מ"ז חסידא כי הוי מכתפין לי' אמר כי לא לעולם ולא וכו', וא"כ ש"מ דהוי דרך חשיבות ועבדי הכי כדי לאקבולי פני שכינה בשמחה, ושמחו ונהנו כבוד בעצמם לקיים המצוה בשמחה. נראה לפרש והפי' דכתב מדרש ילקוט דלעיל אין לו שחר ודו"ק.

ועיין מה שכתב הכסף משנה בפרק ה' מהלכות יום טוב (ה"ט) בשם הרשב"א דמחלק באשה לא מכתפין לה משום ביעתותא, וכתב דלא ידעתי מנא ליה חילוק זה, ונראה לפרש דיליף מלאת דפרק אין צדין (ביצה שם) דעבדי לה משום ביעתותא, ולא סבירא ליה התירוף דתניא שם דרבים היו צריכי לה, ועמ"ש במגילה גבי ובפסחים והיא רוכבת ובאבינו דבאשה שייך ביעתותא וס"ל דוקא באשה עיין עליו.

אבל הנ"ל נ"ל לקדש הלבנה תיכף בליל א', ואפשר לומר אף בשבת, דהיינו כשהוא תחלת ראיתה דהוי בזמנה, ואף תחת הגג, מכל מקום דעתי בטלה נגד דעת רבותי נוחי נפש, אבל לקדשה ליל א' נראה לי להלכה ולמעשה דמקדשין בליל א'.

סמוכין להנ"ל דיש לקדש הלבנה בליל ראשון

(ו) ואחר זה מצאתי את שאהבה נפשי בספר ראש יוסף על טור חושן משפט סימן ל"ג (דף ע"ב ע"ב ד"ה ואנב) וז"ל, רש"י פירש עד כמה מברכין, אם לא בירך היום יברך למחר, נראה מפירוש רש"י דכשהתחילה הלבנה להתחדש מיד צריך לברך עליה, אלא שאם לא בירך היום יברך למחר, ועל זה אמר עד, כלומר עד כמה ימים יכנס מתחדש כדי שיוכל לברך על חדושה שעדיין מתחדשת, דאי אינו מתחדשת אינו מברך מחדש חדשים וכו'. ואין להעביר על המצות ולהמתין, אלא שאם לא בירך יכול לברך עד אותו יום, ואנן קיימא לן דאין מברכין על החדש אלא עד שיעברו ז' ימים, וחד מאן דאמר ג' ימים, ורבינו יונה כתב בפרק תפלת השחר שהביא הר"ף שם האי מימרא דרבי יוחנן וכו', דהני אמוראי לא דברו אלא מסוף הזמן עד איזה זמן יש לברך, אבל במתי מתחילין מזה לא דברו, ובמסכת סופרים מייתי מאימתי מתחילין לברך, ואין מברכין עד שתתבשם, וכתב שם ג' פירושים כו'. ואפשר לומר דסבירא ליה דש"ס דידן פליג אמסכת סופרים כו', ואפשר לומר דש"ס דידן נמי קאי אהתחלה, אבל לשון הש"ס ורש"י אינו משמע כך, והר"ף פ' תפילות השחר לא הזכיר מתחלת הזמן כלל כו'. ומאידך מימרא דר' יוחנן כל המברך החדש בזמנה כאלו מקבל פני שכינה, כתיב הכי החדש הזה וכת' התם זה א"ל ואנחנו, והא הכא בפירוש דקרי ר' יוחנן החדש בזמנה בתחלת חדושה של לבנה, דהא מוכח מהכא דהחדש הזה היינו כשאמר

הקב"ה לְמַשֶּׁה רַבִּינוּ עָלֵיו הַשְּׁלוֹם כֹּזֶה רָאָה וּקְדָשׁ, וְכֵל הַמְּבָרֵךְ פֶּה כֹּאֵלֹו מִקְבֵּל פָּנֵי שְׂכִינָה. וְכֵן כָּתַב הַרְמַב"ם, וו"ל בַּפ"י מֵה' בְּרֻכּוֹת, אִם לֹא בִירֵךְ בְּלִילָה רֵאשׁוֹן כו', נִרְאָה דַּעִיקָר הַמְצוּה בְּלִיל א', וְאִם לֹא בִירֵךְ בְּלִיל א' אִזּוּ יִבְרַךְ בְּשֹׂאֵר הַלֵּילוֹת, וְזֶה הַפֶּךְ דִּמְסַכְת סוֹפְרִים, וְכִמּו שְׂכַתְבַּתִּי דַּש"ס דִּידֵן פְּלִיג אִמְסַכְת סוֹפְרִים, וְכַש"ס דִּידֵן יֵשׁ לַעֲשׂוֹת, אֲלֵא שֶׁחֲשׂוּ מִשּׁוֹם בְּרֻכָּה לְבַטְלָה, וְכַמ"ש דְּכִיוּן דַּעֲנִין בְּרֻכָּה הוּא אֵין מְבָרְכִין אֲלֵא מו' וְאֵילָךְ, עַב"ל קִיצוֹר תּוֹכֵן כּוֹנֵנָתוֹ.

וְנִתְּנִיתִי הֵנָּה מְרֻבָּה בְּמָה שְׂכּוֹנֵנִתִּי לְדַבְרֵיוּ בַּעִיקָר הַנֶּדוּן, אֲבָל נַעֲלָם מִמֶּנּוּ כֵּל מָה שְׂכַתְבַּתִּי לַעֲיֵל בִּשְׁם הָרֵאב"ן (סְנֵהֲרִין ש"ס), וְגַם מֵהִירוֹשָׁלַיִם (בְּרֻכּוֹת ש"ס), וְלַדַּעֲתִי דִּמְסַכְת סוֹפְרִים (פ"ט ה"י) לֹא פְּלִיג אִש"ס דִּידֵן (סְנֵהֲרִין ש"ס), וְא"כ אֵין לַחוּשׁ לְבְּרֻכָּה לְבַטְלָה. וְבוֹדָאִי לְדִינָא נ"ל בְּרוּר כְּשֶׁמֶשׁ בְּצִהָרִים דְּרֵאֵוִי לְבִרְךְ עַל הַלְּבָנָה אֶפֶס בְּלִיל רֵאשׁוֹנָה, וְהִיא מְצוּה מִן הַמּוֹבָחָר, וְכִמּו שְׂכַתְבַּתִּי לַעֲיֵל. וְעוֹד, אֲשֶׁר ר' יוֹחָנָן גּוֹפִי דֹאמֵר עַד ו' כֹּאֵילֹו מִקְבֵּל פָּנֵי שְׂכִינָה.

וְבִזְזָה נִדְחוּ מַעִיקָרָא דְּבָרֵי הָעָרִי מִקָּלָט בְּפִרְשֵׁת פִּנְחָם כַּמְדוּמָה לִי וְאִינָם חוֹזְרִים וְרֵאֵוִיִּים, דְּכָתַב דְּכָל עוֹבְדֵי הָאֲדָמָה וְהַזּוֹרְעִים אִינָם עוֹשִׂים כִּי אִם אַחֵר עֲבוּר הַיָּמִים, וְאֵין מְבָרְכִין עַל הַדָּבָר עַד שִׁיגְמָר, וּבִתְחִלַּת הַחֹדֶשׁ הוּא כּוֹבֵחַ שְׁלֵא נִגְמַר, עֵיִין עָלֵיו כִּי כְּתַבְתִּי מַחוּץ לִי, וְזֶה וְדָאִי אֵינּוּ מְכָל מָה שְׂכַתְבַּתִּי, וְסִבְרָתוֹ אֵין לֹו פָּנִים לֹא מַש"ס דִּידֵן וְדִירוֹשָׁלַיִם, וְלֹא מִמְסַכְת סוֹפְרִים, וְלֹא מֵהַמְקוּבָּלִים, וְהִיא דַּעָה חִיצוֹנִי שְׁלֵא כְּדַבְרֵי אַחַד מֵהֶם, וְאֵין כְּדָאִי לְהַשִּׁיב עֲלֵיהֶן ט".

מזו. בסוף התשובה נכתב בכתב יד המחבר: ועמ"ש בשו"ת בית יעקב בסוף סי' קמ"ב.